

ДО 80-РІЧЧЯ ЗЛУКИ УНР І ЗУНР

С.В. Адамович

СПІВПРАЦЯ СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ З УКРАЇНСЬКИМИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ І ПАРТІЯМИ ГАЛИЧИНИ

З кінця XIX – початку XX ст. думки про соціальне, економічне, національне визволення заповнили уми української інтелігенції, для якої проблема державності стала одним із наріжних каменів політичної думки [1, 10].

Ідея соборності українських земель, яка була важливою складовою частиною політичної програми українських самостійників XX ст., формувалася як під впливом зовнішніх факторів, так і внаслідок взаємовідносин між українськими землями Австро-Угорщини і Наддніпряниною. Значну роль відіграли особистісні стосунки між українцями по обидва боки кордону, спільні проекти і напрацювання, у ході здійснення яких українська еліта на практиці вчилася жити і працювати разом, у її свідомості утверджувалась думка про необхідність єднання всіх українських земель.

Одним із прикладів такої співпраці стали взаємовідносини в роки Першої світової війни між Союзом визволення України (СВУ) й галицькими українцями. СВУ створили у Львові в серпні 1914 р. емігранти з України, відомі політичні діячі Д. Донцов, М. Залізник, А. Жук, М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський та інші задля відстоювання інтересів України в міжнародному військовому конфлікті. Але через те, що Союз прагнув добитися незалежності України, та ще за підтримки держав австро-німецького блоку, діяльність членів Союзу на території Наддніпрянської України була ускладнена. Крім того, далеко не всі українські політичні кола Наддніпрянини мали бажання пов'язувати свої визвольні змагання з якимись зовнішніми чинниками, зокрема з німецько-австрійським блоком.

У зв'язку з цими та іншими обставинами СВУ близько співпрацював із західноукраїнськими політичними і громадськими організаціями, спирався на підтримку галицької громадськості й безпосередньо, через малочисельність наддніпрянської еміграції в Галичині, рекрутував своїх співробітників з числа місцевої інтелігенції.

Навіть саме заснування Союзу відбулося, як пише Дмитро Дорошенко, “в ході порозуміння з провідними галицькими українцями (головно з К. Левицьким)” [2, 31]. Відвідували члени Союзу і митрополита А. Шептицького [3, 261], а серед документів, які фігурували в його судовій справі, були листи до нього декого із засновників СВУ [4, 33].

СВУ намагався зав'язати стосунки й з іншими провідними політичними й культурними діячами Галичини. Так, відомо, що В. Дорошенко від імені Союзу

запрошував І. Франка до співпраці у їхніх виданнях [5, 75]. І. Франко, проте, відповів, що “Ваше розуміння визволення України відмінне від мого, і я поки що не хочу влізати вам в дорогу” [6, 432]. Але Союз переймався долею Каменяря, який проводив останні роки життя в голоді й хворобах, члени СВУ здійснювали заходи, щоб полегшити “тіркі обставини життя славного мужа України” [7, 14].

Союз, як згадує тогочасний відомий галицький політичний діяч С. Баран, складаючись “з маленького гуртка властивих закордонних українців... майже цілу свою роботу перевів при помочи австрійських українців...” [8, 168]. Серед них були добре відомі в Галичині імена: буковинський соціал-демократ Йосип Безпалко, галицькі соціал-демократи Лев і Микола Ганкевичі, політики й журналісти В'ячеслав Будзиновський і Ярослав Веселовський, літературознавець Михайло Возняк, економіст і суспільствознавець Тит Войнаровський, Володимир Гнатюк, Остап Грицай, адвокат Роман Домбчевський, відомі майстри слова Василь Стефаник, Петро Карманський, Василь Пачовський, Богдан Лепкий, журналісти Михайло Лозинський і Йосип Назарук, посли до віденського парламенту Володимир Бачинський, Євген Левицький, Лонгін Цегельський, Михайло Новаковський і Роман Перфецький, славнозвісний професор Іван Пулюй, історики Мирон Кордуба, Омелян Терлецький, Степан Томашівський, Іван Крип'якевич, етнограф Zenon Кузеля, географ Степан Рудницький, соціолог Володимир Старосольський, мовознавці Роман Смаль-Стоцький та Василь Сімович, Андрій і Микола Чайковські та ін. [9, 29].

Активно Союз співпрацював з утвореною в серпні 1914 року галицькими українцями Головною Українською Радою (ГУР), мав у ній двох делегатів з дорадчим голосом і був інформований про її роботу [10, 24]. Найважливішою справою, якою займалися члени ГУР, була праця над створенням дійсно загальноукраїнської організації, у якій були б представлені всі політичні партії та депутатські клуби Галичини й Буковини, а також партії з Наддніпрянської України [11, 71-72]. СВУ теж неодноразово виступав з пропозиціями скоординувати “політичні акції всіх українських політичних чинників без огляду на партії й політичні кордони” [12, 3].

Але однією з причин, яка стримувала входження Союзу як повноправного члена в усі галицькі політичні структури, а також заважала створенню єдиного репрезентативного центру для всієї України, був сумнів у представницьких можливостях СВУ [11, 94-95, 162]. Членів Союзу звинувачували в запродавстві й фінансових зловживаннях як вороги [13, 9-12; 10, 1-2; 14, 753], так і колишні одностудії [15, 1-2; 16, 81]; звинувачували їх і в тому, що робота СВУ в таборях військовополонених була “несистематична і з малими успіхами” [17, 1]. Перешкоджала зближенню і міжфракційна боротьба в галицьких політичних колах, коли, як згадував К. Левицький, “...над всякими проектами велися довгі наради і

переговори з нашими групами і партіями, доки узгіднилися розбіжні думки і особисті непорозуміння [11, 71-72].

З виникненням Загальної Української Ради (ЗУР) у травні 1915 р. до її складу як до репрезентанти всього українського народу ввійшли три делегати СВУ з правом голосу, які представляли Наддніпрянську Україну [18, 1].

Співробітництво СВУ із ЗУР продовжувалося до відомих актів 5 листопада 1916 р.*, після яких Союз, передбачаючи загострення внутрішніх суперечок у галицькому таборі та прагнучи бути далі від них, тимчасово вийшов із Ради, запропонувавши їй для вирішення всіх незгод і безсторонньої оцінки діяльності політичної репрезентації скликати загальноукраїнський національний з'їзд [12, 3-4].

У кінцевому результаті СВУ так і не вдалося створити загальноукраїнську політичну репрезентацію, але неодноразовими заявами і проектами з цього приводу члени Союзу підтримували в галицькому суспільстві об'єднавчі тенденції.

СВУ, попри неоднозначне сприйняття його в ГУР, а пізніше в ЗУР, координував свою діяльність з цими органами, розробляв і втілював спільні проекти і напрацювання. Так, відомо, що об'єднана делегація СВУ і ГУР була восени 1914 р. в Константинополі, а наприкінці 1915 р. відбулася поїздка ЗУР з делегатом СВУ до Угорщини, де спільно відстоювались інтереси українства перед австро-німецькими державними чинниками. СВУ й галицькі політичні кола виступали зі спільними політичними заявами. Союз разом із ЗУР через створене "Бюро культурної помочі для українського населення окупованих областей" піклувалися про розвиток шкільної справи та проведення загальнопросвітньої роботи серед українського населення на захоплених австро-німецькими військами територіях [19, 3], допомагали утвореному в 1915 р. у Львові "Львівському Комітетові Союзу визволення України для помочи полоненим російським українцям в Галичині", до того ж і фінансові витрати цього комітету взяв на себе СВУ [17, 4-6зв.].

На Союз спиралися також галицькі політичні партії-радикали і соціал-демократи та гурток так званої опозиції з-поміж національних демократів [8, 168]. Так, В.Дорошенко згадував, що К.Трильовський, як, зрештою, всі його товариші з радикальної партії, були великими прихильниками Союзу [20, 273]. Діяльність СВУ цілком відповідала політиці й практиці УСДП, тим паче, що до СВУ належали майже виключно українські соціал-демократи – колишні члени РУП і УСД – "Спілки", що сприяло його зближенню з УСДП [16, 80].

* Актами 5 листопада 1916 р. цар Франц Йосиф I і кайзер Вільгельм II проголосили створення в областях, визволених з-під Росії, Польської держави, так званого Королівства Польського і "велику автономію Галичини".

СВУ користувався значним авторитетом і підтримкою в середовищі українського січового стрілецтва (УСС), як найбільш активної і радикальної в своїх поглядах на майбутнє України частини галицького суспільства. Чи не найяскравішим виявом ставлення УСС до Союзу став лист стрільців сотні Д.Вітовського від 1 травня 1915 р., в якому вояки дякували Союзові за "велику і важку діяльність" і підтримували ідеї СВУ [21, 16; 22, 104].

Значний розголос і популярність мали поширювані в галицькому суспільстві періодичні видання й книжкова продукція СВУ, а особливо "Вісник СВУ". Саме завдяки ознайомленню з друкованими органами СВУ, авторами великої кількості дописів до яких були галичани й буковинці, відбувалося сприйняття Наддніпрянської України, зміцнювалося відчуття спільності всіх українських земель.

Діяльність СВУ, як бачимо, об'єктивно сприяла зближенню і єднанню політичних і культурних еліт обидвох частин України. Агітація за створення єдиного загальноукраїнського політичного центру, реальна співпраця з галицькими політичними колами і громадськістю, видання друкованих органів всеукраїнських за змістом, попри всі мінуси Союзу і неоднозначне сприйняття його різними політичними течіями, внесли свій вклад у посилення об'єднавчих тенденцій серед українства Галичини й Буковини, у торжество ідей соборності української нації.

1. Кармазіна М.С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX-початок XX століття). – К., 1998. – 350с.
2. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – Нью-Йорк, 1954. – Т.І. – 464с.
3. Донцов Д. Рік 1918. Київ // Хроніка-2000. – 1997. – Вип.19-20. – С.257-300.
4. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920). – Мюнхен: Укр. вид-во, 1969. – 544с.
5. Куриленко Й. Іван Франко проти соціал-шовінізму // Жовтень. – 1955. – №12. – С.75-76.
6. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах. – Т.50. – К.: Наукова думка, 1986. – 704с.
7. Вісник Союзу визволення України (далі – Вісник СВУ). – 1914. – Ч.5-6. – 31 груд.
8. Баран С. Австрійські українці на воєнній еміграції у Відні // Ілюстрований народний календар товариства "Просвіта" з термінарком на преступний рік 1916. – С.164-175.
9. Лавров Ю.П. Початок діяльності Союзу визволення України // Український історичний журнал. – 1998. – №4. – С.17-32.

10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ України), ф.4405, оп.1, спр.13.
11. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914-1918. – Львів, 1928. – Ч.1. – 285с.
12. Вістник СВУ. – 1917. – Ч.131. – 1 січня.
13. ЦДАВОВУ України, ф.4405, оп.1, спр.9.
14. Вістник СВУ. – 1917. – Ч.178. – 25 листоп.
15. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАУ у Львові), ф.360, оп.1,спр.53.
16. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократична партія (1899-1918). – Івано-Франківськ, 1997. – 104с.
17. ЦДАУ у Львові, ф.395,оп.1,спр.2.
18. Вістник СВУ. – 1915. – Ч.19-20. – Травень-червень.
19. ЦДАУ у Львові, ф.395,оп.1,спр.1.
20. Дорошенко В. “Січі” і їхнє всеукраїнське значення// Гей, там на горі “Січ” іде!.. Пропам’ятна книга “Січей”. – К.: Віпол, 1993. – С.270-274.
21. Вістник СВУ. – 1915. – Ч.15-16. – 24 квітня.
22. Ріпецький С. Українське січове стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. – Нью-Йорк.: “Червона калина”, 1956. – 360с.

S.V. Adamovych.

COOPERATIVE EFFORTS PURSUED BY THE UNION FOR LIBERATION OF UKRAINE, UKRAINIAN PUBLIC ORGANIZATIONS AND POLITICAL PARTIES IN HALYCHYNA.

The article highlights cooperation of the Union for Liberation of Ukraine with the political parties of Halychyna during World War I. The author argues that the Union concentrated its efforts on establishing close links between the elites and public organizations of both parts of Ukraine and promoted the idea of unifying all Ukrainian lands.

В.П.Педич

ПИТАННЯ ЗЛУКИ ЗУНР ТА УНР НА СЕСІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ У СТАНІСЛАВІ (СІЧЕНЬ 1919 Р.) НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ “НОВЕ ЖИТТЯ”

1-2 січня 1919 р. Українська Національна Рада і Державний Секретаріат ЗУНР перебралися до нової тимчасової столиці – Станіславова. Часопис “Нове життя” (редактор – Ростислав Заклинський), що виходив у Станіславові, у редакційній статті “Нехай живе наш парламент!”, повідомляючи про це, стверджував, що “... вибрані українським народом мужі сходяться тут, щоби порішити важкі і назрілі питання” [1]. Серед таких назрілих питань одним із найважливіших було названо “актуальну справу злуки обох українських держав в одну Народну Республіку” [2].

4 січня 1919 р. часопис “Нове життя” подав розширений звіт із першого засідання Української Національної Ради, яке відбулося 2 січня 1919 р. “На загальне жадання – повідомлялося у звіті, – поставлено на першу точку дневного порядку справу злуки обох українських держав в одну республіку” [2]. Розгляд цього важливого питання розпочався виступом Є.Петрушевича, який закликав не “упадати під тяжістю хвилі, бо вона дала ... можливість скинути окови” [2]. Новопризначений голова Державного Секретаріату С.Голубович (він замінив К.Левицького) заявив про те, що тепер може бути оголошений “Предвступний договір між Радою державних секретарів ЗУНР та Директорією УНР про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю”, який був укладений 1 грудня 1918 р. у Фастові. Згодом його виголосив з трибуни Української Національної Ради керівник державного секретаріату зовнішніх справ Л.Цегельський (текст договору було надруковано в часописі “Нове життя”) [2]. Голова уряду С.Голубович зазначив, що “ціле правительство стоїть на становищі злуки” [2], а також коротко прозвітував про стан справ. С.Вітик, який узяв участь у дискусії про злуку, пристрасно заявив, що тепер “...до голосу приходять самі народи. Мусять власти граничні стовпи. Треба установити переходову комісію, а ціле правління передати в руки української влади в Києві. По злуці буде наш край найбагатший. Злука коначна й з економічного боку. Мусимо проголосити її з огляду на мирову конференцію вже сьогодні. Як народи хочуть, так і Антанта мусить поступити. Не можна казати “завтра”, бо це повинно було бути “вчора”. Душа народна рветься до Києва” [2].

Більш обережну позицію зайняв державний секретар з військових справ Д.Вітовський, який, правда, виступав не як член уряду, а як депутат Національної Ради. Він застеріг проти “знесення границь до того часу, поки не буде договору